

JA'HON SIVILIZATSIYASIDA BUXORONING O'RNI

Jabborova Saodat Zoirovna

Buxoro davlat universiteti, Pedagogika kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqola Buxoro shahrining jahon sivilizatsiyasi tarixidagi o'rni, uning turli davrlardagi madaniy, ilmiy, iqtisodiy va siyosiy rivojlanishiga qo'shgan hissasini tahlil qiladi. Maqolada Buxoroning Ipak yo'lidagi geostrategik mavqei, turli sivilizatsiyalarning o'zaro ta'siri o'chog'i sifatidagi roli, ilm-fan, madaniyat, san'at va dinlar rivojiga qo'shgan bebaho hissasi, shuningdek, bugungi kundagi jahon sivilizatsiyasi uchun ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: Buxoro, jahon sivilizatsiyasi, Ipak yo'li, madaniyat, ilm-fan, tarix, madaniyatlararo aloqalar, madaniy meros, sivilizatsiya markazi, Islom Renessansi, Buyuk Ipak Yo'li.

Аннотация. В данной научной статье анализируется роль города Бухары в истории мировой цивилизации, ее вклад в культурное, научное, экономическое и политическое развитие в разные периоды. В статье освещается геостратегическое положение Бухары на Шелковом пути, ее роль как очага взаимодействия различных цивилизаций, неоценимый вклад в развитие науки, культуры, искусства и религий, а также ее значение для современной мировой цивилизации.

Ключевые слова: Бухара, мировая цивилизация, шелковый путь, культура, наука, история, межкультурные связи, культурное наследие, центр цивилизации, Исламское возрождение, Великий шелковый путь.

Annotation. this scientific article analyzes the role of the city of Bukhara in the history of world civilization, its contribution to the cultural, scientific, economic and political development of different periods. The article highlights Bukhara's geostrategic position on the Silk Road, its role as a hotbed of interaction of various civilizations, its invaluable contribution to the development of science, culture, art and religions, as well as its importance for today's world civilization.

Keywords: Bukhara, world civilization, Silk Road, culture, science, history, intercultural relations, cultural heritage, center of civilization, Islamic Renaissance, Great Silk Road.

Kirish. Buxoro – Markaziy Osiyoning eng qadimiy va mashhur shaharlaridan biri. Uning ming yillik tarixi insoniyat sivilizatsiyasining ravnaq topishida muhim bosqichlarni o‘zida mujassam etgan. Buxoro nafaqat mahalliy, balki jahon sivilizatsiyasining rivojlanishiga ham beqiyos hissa qo‘shgan. Shaharning Ipak yo‘lidagi joylashuvi, uning turli xalqlar, madaniyatlar va g‘oyalarning uchrashuv joyiga aylanishiga imkon bergan. Mazkur maqolada Buxoroning jahon sivilizatsiyasidagi o‘rnini turli jihatlardan ko‘rib chiqamiz.

Buxoroning tarixi ming yilliklarga borib taqaladi va u nafaqat mintaqada, balki butun jahon sivilizatsiyasida muhim o‘rin tutadi. Buxoroning qadimiy va mashhur bo‘lishining asosiy sabablari quyidagilardir:

Qadimiy tarix: shahar miloddan avvalgi I ming yillikda paydo bo‘lgan deb hisoblanadi. Uning tarixi ko‘plab sivilizatsiyalar, davlatlar va madaniyatlar bilan bog‘liq.

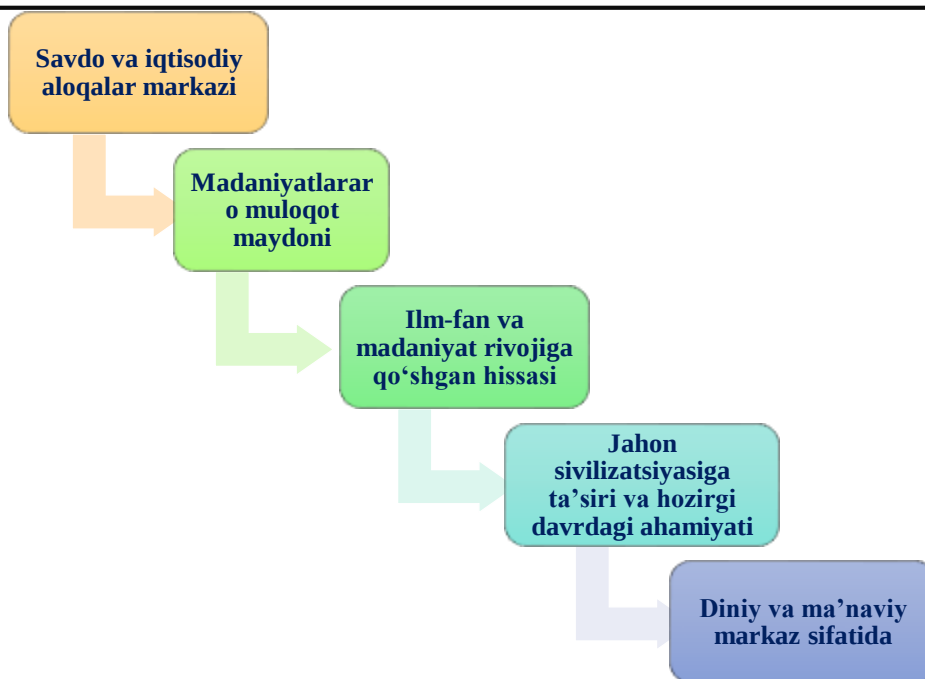
Buyuk Ipak yo‘li chorrahasi: Buxoro qadimda Sharq va G‘arbni bog‘lovchi Buyuk Ipak yo‘lining muhim markazlaridan biri bo‘lgan. Bu uning iqtisodiy, siyosiy va madaniy rivojlanishiga katta turtki bergan.

Ilm-fan va madaniyat markazi: o‘rta asrlarda, xususan, islom renessansi davrida Buxoro jahon ilm-fanining eng yirik markazlaridan biriga aylangan. Imom al-Buxoriy, Abu Ali ibn Sino, Abul Fazl Buxoriy kabi ko‘plab buyuk allomalar shu shaharda yashab ijod qilganlar.

Mavjud madaniy-me‘moriy yodgorliklar: bugungi kunda ham Buxoroda ko‘plab qadimiy va bevosita ajib me‘moriy yodgorliklar (Poi Kalon majmuasi, Ismoil Somoniy maqbarasi, Chashmai Ayyub, Ark majmuasi va boshqalar) saqlanib qolgan. Shaharning tarixiy markazi YUNESKO Jahon merosi ro‘yxatiga kiritilgan.

Mavnaviy markaz: Buxoro nafaqat ilm-fanning, balki islom madaniyatining ham muhim markazlaridan biri bo‘lgan. Ko‘plab masjidlar, madrasalar, ziyoratgohlar shaharning ma‘naviy qiyofasini belgilaydi.

Buxoroning jahon sivilizatsiyasidagi o‘rnini belgilovchi birinchi va eng muhim omil – uning Buyuk Ipak yo‘lidagi geostrategik mavqei quyidagi yo‘nalishda o‘rganiladi (1-rasmga qarang).

1-rasm. Buxoroning jahon sivilizatsiyasidagi o'rnini belgilovchi muhim omillar

Buxoro faqatgina bir shahar emas, balki Islom olamining va umuman jahon sivilizatsiyasining buyuk ma'naviy, ilmiy va madaniy markazlaridan biridir. Uning geografik joylashuvi, ilm-fanga qo'shgan hissasi, me'moriy boyliklari va madaniyatlararo bag'rikengligi bugungi kunda ham butun insoniyat uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu omillar:

Savdo va iqtisodiy aloqalar markazi: Buxoro Sharq va G'arbni bog'lovchi yirik savdo yo'llarining chorrahasida joylashgan. Bu yerda turli mamlakatlarning (Xitoy, Hindiston, Eron, Yaqin Sharq, Yevropa) tovarlari, pul birliklari, iqtisodiy tajriba va g'oyalari almashilgan. Buxoroning iqtisodiy ravnaqi minglab odamlarni o'ziga jalb qilgan va uning nufuzini oshirgan.

Madaniyatlararo muloqot maydoni: Ipak yo'li orqali nafaqat tovarlar, balki turli madaniyatlar, dinlar, ilm-fan yutuqlari va g'oyalar ham tarqalgan. Buxoro mazkur jarayonlarning markazi sifatida turli sivilizatsiyalarning o'zaro ta'sirlashuvi, boyishi va yangi madaniy yutuqlarning yaratilishiga zamin yaratgan. Qadimgi yunon, hind, fors, buddizm, xristianlik va nihoyat, islom madaniyatlarining Buxorodagi uchrashuvi va o'zaro integratsiyasi shaharni o'ziga xos intellektual va madaniy o'choqqa aylantirgan. Buxoro o'rta asrlarda Islom Renessansi davrida jahon ilm-fani va madaniyatining eng muhim markazlaridan biriga aylandi.

"Islom Renessansi"ning markazi: Buxoro X-XII asrlarda ilm-ma'rifatning gullab-yashnashiga guvoh bo'lgan. Abu Ali ibn Sino, Imom al-Buxoriy, Abu Nasr Farobiy (u Buxoroga yaqin yurtlarda tug'ilgan bo'lsa-da, Buxoro madaniyatidan bahramand bo'lgan), Abdulxoliq G'ijduvoni kabi buyuk allomalar Buxoro va uning atrofida faoliyat yuritib, jahon sivilizatsiyasiga beqiyos hissa qo'shganlar. Ularning asarlari nafaqat Islom olamida, balki Yevropa va Asrlar davomida ilm-fan rivojiga asos bo'lib xizmat qilgan.

Adabiyot va san'at: Buxoroda arab va fors tillarida boy adabiyot an'analari shakllangan. Shohona kitobxonalar, madrasalar va masjidlarining bezatilishi, musiqa va raqs san'atlarining rivoji Buxoroning madaniy salohiyatini ko'rsatgan.

Me'morchilik va shaharsozlik: Buxoroning ko'plab arxitektura yodgorliklari (Poi Kalon, Ismoil Somoniy maqbarasi, Chor Minor kabi) jahon me'morchiligining betakror namunalari hisoblanadi. Ular shaharning tarixi, madaniyati va insonning tabiatga va islom falsafasiga bo'lgan munosabatini aks ettiradi. Buxoroning shaharsozlik an'analari ham muayyan darajada jahon shaharsozligiga ta'sir ko'rsatgan.

Buxoro Islom dinining Markaziy Osiyoda tarqalishida va rivojlanishida muhim o'rin tutgan. Bunda:

- Buxorodagi madrasalar va masjidlar nafaqat ta'lim, balki diniy bilimlarni o'rganish va targ'ib qilish markazlariga aylangan. Imom al-Buxoriy kabi hadisshunoslikning buyuk vakillari Buxoro bilan uzviy bog'liq bo'lgan.
- Buxoroda tasavvufning yirik vakillari (Abdulxoliq G'ijduvoni, Bahouddin Naqshband kabi) faoliyat yuritgan. Ularning ta'limotlari va tariqatlari Markaziy Osiyo, Hind, Turkiya va boshqa hududlarda keng tarqalgan, bu esa islom madaniyatining ma'naviy va falsafiy jihatlarini boyitgan.

Buxoroning jahon sivilizatsiyasiga ta'siri nafaqat o'tmishda, balki bugungi kunda ham davom etmoqda. Bu quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- ✓ Buxoroda yaratilgan ilmiy asarlar, qo'lyozmalar jahon ahamiyatiga molik bo'lib, ularning o'rganilishi insoniyatning intellektual xazinalarini boyitmoqda.
- ✓ Buxoroning tarixiy markazining YUNESKO Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilishi uning jahon madaniy merosi sifatidagi maqomini tasdiqlaydi. Bu esa Buxoroning jahon madaniyatining o'ziga xos qismi ekanligini ko'rsatadi.
- ✓ Buxoro bugungi kunda jahonning mashhur turistik markazlaridan biriga aylangan. Sayyohlarning Buxoroga tashrifi turli xalqlar o'rtasidagi madaniy aloqalarni

mustahkamlaydi va Buxoroning jahon sivilizatsiyasidagi o'rnini yanada kengroq targ'ib qiladi.

✓ Buxoro bugun ham turli madaniyatlar va sivilizatsiyalarning o'zaro muloqoti, tinch-totuv yashashi va hamkorlik qilishi mumkinligining namunasi bo'lib xizmat qiladi.

Хулоса. Buxoro – nafaqat o'zining boy tarixi va madaniy merosi bilan, balki jahon sivilizatsiyasining shakllanishiga qo'shgan beqiyos hissasi bilan ham buyuk shahardir. Ipak yo'lidagi o'rni, ilm-fan va madaniyatning rivojlanishiga qo'shgan ulkan zamini, buyuk allomalari va o'ziga xos madaniy an'analari Buxoroning jahon sivilizatsiyasidagi o'rnini alohida va o'lmas qildi. Buxoroning o'rnini chuqurroq o'rganish va uning jahon madaniyatidagi ahamiyatini targ'ib qilish insoniyatning umumiy intellektual va madaniy xazinalarini boyitishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bertels YE.E. Izbranniye trudi. Istoriya idey. – M.: Vost. lit., 1995.
2. Ashrafyan K.Z. Islamskaya sivilizatsiya v Sredney Azii. – M.: Nauka, 1983.
3. Y.Y.Krivosheyev. Buxara – kak sentr formirovaniya islamskoy sivilizatsii. (Maqola yoki kitob).
4. Vsemirnaye naslediye YUNESKO. Buxara. – T.: Sharq, 2000.
5. O'zbekiston tarixi (uch jildlik). – T.: Fan, 2011.